

HANNE HAAVIND

Förändringar i förhållandet mellan kvinnor och män

*De traditionella könsrollerna
är stadda i upplösning och vad kön skall betyda är idag
något som vi ständigt måste förhandla om.*

*Detta hävdar Hanne Haavind i sin analys av nya interaktionsmönster mellan
kvinnor och män. Hennes huvudintresse är makt-
förhållandet: vad händer för närvarande med mansdominansen
och den kvinnliga underordningen?*

De allra flesta önskar idag en viss förändring i förhållandet mellan könen. Idealet är att kvinnorna skall komma ut i den offentliga sfären och männen in i privatsfären, samtidigt som vårdarbetet skall uppvärderas. Det som man är oenig om, är hur långt dessa förändringar har kommit, och hur långt de bör gå. Allt som händer mellan män och kvinnor nu, kan uppfattas som försök att antingen förverkliga eller motarbeta dessa förändringar. Alla handlingar av kvinnor och män i det praktiska vardagslivet blir därför samtidigt inlägg i en pågående debatt om vilken roll kön skall spela. Vi deltar alla i denna debatt, antingen vi vill eller inte, och oavsett hur medvetna vi är.

Fasta regler utarbetas i vissa miljöer och upplöses i andra. Endast ett fåtal skulle vilja hävda att könsneutralitet är det enda rätta i alla situationer. Samtidigt är det svårt att argumentera för att kvinnokön och manskön skall ha en speciell betydelse. Alla känner till könsrollsstereotyperna, men vet att de ändå inte kan tas för givna. De flesta har antagligen några regler att hålla sig till, när de ger en bild av sig själva och tolkar andras beteende, men det är inte alls lätt att beskriva de förhandlingar om vad kön skall betyda, som vi alla ständigt deltar i.

Detta resonemang om en social rörelse från väldefinierade komplementära könsroller till mera oförutsägbara könsförhandlingar, är hämtat från socialantropologen Ingrid Rudie i inledningen till boken *Myk*

start — hard landing (Rudie, 1984). Boktiteln antyder att dessa förhandlingar hade en *mjuk start* från slutet av sextioalet till sjuttioalet. Många upptäckte att gränserna för vad kvinnor och män kunde göra hade utvidgats, och särskilt kvinnor upplevde glädjen med nya möjligheter för självförverkligande och solidaritet. Många ansåg att allt var möjligt och många var överens.

Den *hårda landningen* kom vid övergången till åttiotalet. Då upptäckte kvinnorna att försöken att uppnå förändringar inte alltid lyckades. Resultatet blev ofta något annat än de hade tänkt sig. Idag försöker kvinnorna sammanfatta vari barriärerna bestått, barriärer som de också mött i sin närmaste omgivning.

Initiativet till de många olika men ganska försiktiga strävandena i riktning mot förändringar kom från många kvinnor, inte bara från feminister. Äldre och yngre kvinnor, kvinnor från olika miljöer och med olika social bakgrund, utnyttjade möjligheterna att skaffa sig avlönat arbete och utbildning. Kvinnor både i och utanför äktenskapet tog chansen att använda preventivmedel. Mest chockerande var det kanske att allt fler kvinnor både önskade och genomförde skilsmässa. Detta har fått några att anse att utvecklingen har gått för långt, medan andra anser att det är långt kvar. För kvinnoforskare är detta en utmaning: vilka modeller och begrepp är ändamålsenliga, när man skall analysera förändringar i

personliga förhållanden mellan könen?

Moderna kvinnor och män berömmar sig av att de kan välja, hur de vill ha det tillsammans, om de bara kommit överens. Frågan är vad som döljer sig bakom all denna enighet. Kvinnornas erfarenhet från familjelivet tyder på att manliga partner inte låter sig pressas längre än de själva vill (Haavind 1984). De olika mönstren av enighet mellan könen uppnås fortfarande genom olika former av underordning från kvinnornas sida. Åttiotalets kvinnor har fått större valfrihet men också större ansvar. Inte minst ställs de till ansvar för vad de gör mot andra – mot männen och barnen. Insikten om att man har ett ansvar för vem man väljer att vara, och vad detta betyder för andra, är moderna kvinnors nya börda (Christensen 1979).

Kvinnors underordning är alltså inte bara en gammal vana utan också ett nödvändigt led i den existerande samhällsbyggnaden. När mansdominansen inte är ihållande och direkt och när den inte heller utlöser uppenbar vägran eller protest, kan den inte påvisas genom att man drar fram en enskild episod (Holter, 1976). Det är mönstret i flera handlingar som kan vara talande. Mönster framträder om man analyserar ett enskilt pars handlingar under en längre tid, eller när man jämför många par som befinner sig i liknande situationer (Haavind, 1980). Så länge som man bara ser efter gamla mönster och observerar att de upplöses, kan man lätt få intryck av att kön blir allt mindre viktigt. Man behöver nya glasögon för att se nya mönster i den mångfald av förhandlingar som försiggår.

Förändringar i personliga förhållanden är naturligtvis en konsekvens av förändrade sociala och ekonomiska villkor. Likväl går det inte att förutsäga samspelet mellan kvinnor och män utifrån de sociala förhållandena enbart. Alla förhållanden är inte lika centrala. Dessutom blir vissa sociala förhållanden aktivt bearbetade av både kvinnor och män, medan andra förblir outnyttjade.

Här skall jag inte gå in på någon omfattande samhällsbeskrivning. Jag förutsätter, att en rad sociala förändringar med stor

betydelse för kvinnors situation har ägt rum sedan början av sjuttiotalet. Dessa är välkända och även tillfredsställande beskrivna (tex i den norska bokserien *Kvinnors levkår og livsløp*). Jag skall ge en koncentrerad beskrivning av dessa förändringar genom att säga att en rörelse försiggår från ett samhälle med *segregering* mellan könen, till ett samhälle, där större *integrering* är idealet. Det är också en rörelse från ett samhälle, där *könskillnader* betraktas som uttryck för *en social ordning* till ett samhälle, där man försöker minska sådana skillnader. Sociala könsskillnader blir alltså i stigande grad betraktade som *illegitima*. Parterna i personliga förhållanden finner sina möjligheter i bearbetning av dessa tendentiella förändringar. I det följande skall jag presentera några mönster i detta skeende.

Ökad interaktion mellan kvinnor och män

Eftersom flera kvinnor har tagit steget in i produktionslivet, i politiken och ut på en rad offentliga arenor i vår tid, blir det flera tillfällen för män och kvinnor att mötas nu än förr. De gör erfarenheter av varandra i roller som i princip är tillgängliga för båda könen. Likväl har parternas kön betydelse. Men kön ger inga exakta anvisningar för hur man skall uppträda. I stället blir det en ram för tolkning av personernas handlingar. Denna tolkningsram fungerar som en potential. Ibland görs den relevant, ibland inte. Vilketdera beror på det implicita avtal som de två parterna har för samvaron.

Om kvinnan och mannen godtar varandras uppfattning av vad kön skall betyda, eller om de försöker avvisa varandras uppfattningar, är inte lätt att observera. Avtal om vilken roll kön skall spela blir ett slags löpande sidotema till det som är interaktionens uppenbara avsikt. Så tex kan det vara någon på en arbetsplats som anser att en kvinnas klädsel är störande, en annan att den är uppiggande, medan åter en annan anser att ingen har något med den att göra. Likaledes kan det vara någon som tycker att mäns uppskattande blickar är opassande och nedvärderande, en annan att det är fråga om trevlig uppmärksamhet och åter

Marie-Louise De Geer *Bergenstråhle*, tidigt 1970-tal.

en annan, att varje enskild kvinna bör kunna ta detta med fattning.

Det är inte konstigt, att kvinnor som medverkar på sociala arenor med en majoritet av män, har svårigheter med att beskriva sina erfarenheter (Marshall, 1984). Några tycker att samarbetet går som en dans, andra tycker att det är förfärligt svårt. Många är ambivalenta. När det går bra och de lyckas, ser de detta som en följd av de goda möjligheter de har fått, medan nederlagen däremot ses som självförvållade. Det är upp till var och en, säger de.

Först när fler kvinnor går samman och är villiga att jämföra sig med varandra, kan de se svårigheterna som många män har i sitt förhållande till dem som kvinnor. Som kvinnor drabbas de lätt av olika former av informell uteslutning, de utsätts för strängare och mera noggrann värdering eller också ofarliggörs de som maskotar. För kvinnorna själva är det ofta svårt att avgöra, om detta sker för att det finns en del manschauvinister runt dem, eller om det

följer av systemet (Baustad; Johannesen, 1984).

Det finns ett underliggande mönster i dessa förvirrande erfarenheter. Varje kvinna, som vill delta på lika villkor med män på sociala arenor där män är i majoritet, får betala ett pris: hon måste överlåta till de andra deltagarna att avgöra, när hennes kön är relevant eller ej för värderingen av hennes och andras handlingar. Håller hon sig till de traditionella könsrollsförväntningarna, faller hon utanför. De nya regler som gäller, är vanligen inte formulerade och i varje fall inte i könstermer. Det är regler om *vad* som är relevant och viktigt och *vem* som bestämmer det. De nya spelreglerna är alltså metaregler.

Tolkningsramarna skiftar ständigt och omärkligt från det ena tillfället till det andra. Ibland spelar kön roll, ibland inte. Om kvinnorna, vid ett givet tillfälle, skall kunna *vädja* till könsspecifika tolkningsramar och få dessa godkända är osäkert. Det ser ut att bero på om tolkningen ger identitetsbekräft-

telse till de manliga deltagare som berörs. I så fall blir kvinnligheten godtagen och kvinnorna kan tex få beröm för att mjuka upp miljön. Men män kan också *pressa* könsspecifika tolkningar på kvinnor vid vissa tillfällen och *neka* dem att vädja till dessa vid andra. Så tex kan en kvinna vara tvungen att finna sig i chefens flirt, men också tvingas godta att hon inte kan gå hem till sitt sjuka barn.

Den som har kontrollen över metareglerna för när kön är relevant eller ej, har en form för kontroll som kan användas både till fördel och till skada för den enskilda kvinnan. Därför upplever en kvinna lätt att allt beror på henne själv. Kvinnors strategier blir splittrade (Haavind, 1982 b). Den som känner sig diskriminerad har i stort sett sig själv att skylla, tycker vissa. Andra hävdar att kön aldrig skall dras in. Detta är en defensiv och pessimistisk strategi, men den gör det möjligt att anklaga alla, som bryter mot denna enkla regel. Åter andra vill att man skall ta hänsyn till kvinnorna som kvinnor. De använder kön som tolkningsram på ett sätt som försvagar mansdominansen. Bara de två första strategierna leder till enighet i förhållandet mellan kvinnor och män.

Kvinnor som medverkar på mansdominerade sociala arenor utvecklar efter hand en ny form för kvinnlig identitet (Ethelberg, 1985; Bengtsson, 1985). Ofta blir sådana kvinnor beskyllda för att ha blivit som män. Särskilt gäller det dem som har framgång och trivs. Men likheten med män är bara ytfenomen. Egentligen rör det sig om en fin balansgång mellan att utnyttja möjligheter och undgå risker i ett spel där andra bestämmer spelreglerna. Att kvinnan måste ta det hon får, internaliserar hon till att vara det hon förtjänar. Kvinnorna blir inte bara värderade, de värderar sig själva och anpassar bilden av sig själva efter detta. Ofta ser de framgångsrika inga hinder eller problem, medan de misslyckade är tysta eller försvinner. Integrationsproblemen blir inte framdragna, bara individuella fall som kämpar eller lyckas. Också feminister sitter fast i denna förståelseform när de diskuterar om det är *riktigt eller fel* att gå in i systemet och bli som män.

Den illegitima mansdominansen

Ibland framställs det som om varken män eller kvinnor vill handla som de gör. När de möts är det som marionetter styrda av strukturen. Men könsförhållanden är just något som skapas av de enskilda, och som realiserar viktiga värden hos båda parter (Holter, 1980). Kärleksförhållandet mellan man och kvinna är kanske det viktigaste av dessa värden. Det rör sig om att bekräfta varandras identitet som man och kvinna.

Skall man döma efter de senaste årens forskning och offentliga debatter, sker sådan bekräftelse mera sällan med hänvisning till en traditionell könsrollsideologi. Det är inte längre så vanligt att säga, att mannen bör ta ledningen och vara den starke och beskyddande, och att kvinnan tycker om det. Tvärtom – det är mansdominansen som skall utrotas och som allt mer betraktas som illegitim.

Vad gör då kvinnor och män som tillsammans vill minska mansdominansen? Jo, de ser på den som en tvångströja och försöker öka kvinnornas valmöjligheter. De jämför sig med varandra och menar att en kvinna kan göra *allt* som en man kan, *om hon själv vill*. Mannen skall i varje fall inte neka henne det och därför bör hon inte heller neka honom något.

När offentliga myndigheter skall bedöma om mansdominansen har minskat, använder de sig av statistik som jämför kvinnor och män. Denna typ av jämförelse, som är baserad på stora grupper, ger en något anorlunda bild än den som framträder när kontrahenterna i ett par jämför sig med varandra. Statistiken visar att kvinnorna sakta rör sig ut i arbetslivet och offentligheten – för att inta underordnade positioner där. Männen å sin sida trappar varken ner sitt yrkesarbete eller sin offentliga verksamhet. Deras rörelse in mot familjen och hemarbetet blir därför nästan omärklig. Resultatet av att parterna ger varandra frihet är uppenbarligen att den förändring som båda vill, inte nödvändigtvis kommer till stånd.

Men varken parets eller statistikens sätt att jämföra säger egentligen något väsentligt om förhållandet mellan könen. De ger

intryck av att män och kvinnor står *vid sidan av varandra* och handlar gentemot ett abstrakt samhälle. I verkligheten står de *gentemot varandra* och utgör varandras möjligheter och begränsningar.

Därför är det riktigt att en modern kvinna kan göra *allt* – men bara så länge hon gör det relativt underordnad de män som hon har med att göra. Chanserna för att hennes kvinnlighet skall bekräftas positivt är störst, om hon själv bidrar till att få denna relativa underordning att framstå som något annat än underordning. Hon har ansvaret för att uppleva och framställa den som önskad och eftersträvad och i överensstämmelse med hennes personliga egenskaper. Därigenom kommer mannens överordning inte att framstå som illegitim dominans, utan som de egenskaper hos hans person som hon sätter särskilt värde på. Det är alltså helt acceptabelt att en kvinna är intellektuell och självsäker, om hon bara inte låter det gå ut över sina män, utan väljer partner som överträffar henne beträffande detta.

Mannen å sin sida framhäver inte sin egen betydelse som person genom att välja en beroende och hjälplös kvinna. En betydelsefull man får sin betydelse bättre bekräftad genom att rå med en kvinna, som är nästan lika duktig som han själv. Om han har en sådan trygghet kan han vara både ömsint och känslig och mjuk. Dessutom har han fördelen att få dessa sidor av sig själv bekräftade av en kvinna som inte missbrukar dem. Hon tycker nämligen, att det är viktigt att inrätta sig så, att han kan våga visa just dessa känslor. Vilket betyder att hon inrättar sig efter honom.

Stereotyperna för vad som är positivt kvinnliga och manliga egenskaper är i färd med att brytas ned, i den meningen att den uppenbara underdånigheten i mindre grad betraktas som en kvinnlig dygd. Den hjälplösa och passiva men känsliga kvinnligheten möts med ett visst förakt och overseende. Det är inte tillräckligt att vara vacker, god och förtjusande, om man inte också är en intressant medmänniska. Självständighet, kombinerad med frivillig inordning är idealet för positiv identitetsbekräftelse.

Öppen protest eller motvilja mot att inordna sig är däremot inte heller välkommet. Nu som förr blir vissa kvinnor stämplade som orimligt aggressiva och hatiska. Det nya är emellertid, att uppenbart aggressiva eller auktoritära *män* lättare avfärdas som personligt misslyckade upplagor av manskönet. Positiv maskulinitet har givit mannen ledningen, inte bara för att han är man, utan för att han har egenskaper, som den kvinnliga parten uppskattar. När en passiv och beroende kvinna dåligt kan ge sin man personlig bekräftelse, är det för att hennes underdånighet kan få hans manlighet att framstå i negativt ljus.

Mannen och kvinnan har alltså ett gemensamt projekt som går ut på att få hans dominans och hennes underordning att framstå som något annat – som deras personliga förhållande till varandra. Män, som framvisar stereotyp maskulinitet och kvinnor, som framvisar stereotyp femininitet, har de största svårigheterna att lyckas med detta. Men även öppet protesterande kvinnor eller tydligt hjälplösa män utsätts för ogillande och förakt för att de inte bidrar till det gemensamma projektet att dölja mansdominansen.

Det finns idag en föreställning om att femininitet och maskulinitet är omodernt och att det är personligheten som räknas. Men även om varje enskild man och kvinna har ett personligt motiverat sätt gentemot varandra, blir konsekvensen ändå könsspecifika mönster, när man jämför många par. Det nya är, att det är svårare att se varför. Den maskulina dominansen och den feminina underordningen har bytt namn och blivit osynlig. Nu heter det kärlek, val, enighet, lojalitet, nödvändighet, trivsel, logik osv.

Det faktum att de två älskar varandra, är naturligtvis det som bäst får över- och underordningen att framstå som något annat (Haavind, 1982 c). Men också i alla andra sammanhang, där män och kvinnor umgås, är detta att värdera varandra som respektive man och kvinna en latent poäng. Kärleksförhållandet blir en slags prototyp för samvaro, också när avsikten med samvaron inte är att finna varandra som partner eller

vara partner för varandra. Inte bara *arbetsdelningen*, utan också *samarbetsformerna* mellan könen hämtar sina modeller från familjelivet. Välkända och idealiserade par är t ex läkare och sjuksköterska, chef och sekreterare, flygvärdinna och passagerare. Men också i yrken där kvinnor och män är på samma nivå, leder deras förbindelse dem i könskomplementär riktning (se t ex Dahle, 1983). Kvinnornas val bidrar till deras underordning samtidigt som det ger dem bekräftelse på deras egenskaper som könsvarer.

Erotiska möjligheter

Möjligheterna att erotisera samspelet mellan män och kvinnor ökar också med ökad integrering och personligt bekräftande samspel. När kvinnor och män är kolleger på samma nivå och har liknande arbetsuppgifter, försvinner inte den erotiska dragningen, men det blir oklart hur den skall spelas ut. Latenta erotiska möjligheter blir en del av arbetsrollernas informella sidor. Det blir också något som forskare svårligen får inblick i.

Det finns flest exempel på att de latenta erotiska möjligheterna utnyttjas av män både som bekräftelse och nedvärdering. Kvinnor å sin sida fördöms om de kan misstänkas för att använda sina erotiska möjligheter taktiskt för att uppnå fördelar i arbetet. De måste reglera sina erotiska antydningar efter vad mottagaren kan tänkas sätta värde på. Huvudregeln för männen blir att de måste kunna styra sig och arbeta för frivilligt samtycke, medan kvinnorna måste vara inställda på att inte alla män klarar av detta. Kvinnorna måste också skaffa sig anbud att välja mellan, och de gör bäst i att tillbakavisa de flesta. I arbetet med att välja anbud förutsätts det, att kvinnorna kan skilja männens taktik från deras känslor.

För mannen är en kvinnas avslag inte längre bara en markering av en moralisk ståndpunkt, utan också en förkastelse av honom som person: även om kvinnan inte har kontroll över spelreglerna, kan hon alltså framhäva enskilda deltagares sårbarhet. Men, säger kvinnorna alltid nej, får de inga

möjligheter själva. Deras egen sårbarhet ligger därför i att inte kunna skaffa sig egna möjligheter.

Visserligen kan moderna kvinnor ragga, och de har också möjlighet att fortsätta att förälska sig hela livet. Men detta gäller så länge de begränsar sig till dem som är tack-samma mottagare för deras framstöt. Spelrummet är alltså trängre än för män, och de tillåtna medlen är också annorlunda.

I raggning deltar kvinnorna med initiativ i stället för att bara bli utsatta för uppvaktning och erövring. Det finns speciella raggarställen, dit både män och kvinnor kan gå. Också kvinnorna får möjligheter att jämföra män med varandra och bedöma vem som är mest värd. Och männen måste utsätta sig för okända kvinnors värderingar. Båda könen har blivit deltagare på en marknad, där erotisk dragningskraft byts som en vara.

Vid första ögonkastet ger detta kvinnorna större frihet att delta. Det är emellertid två slags erotisk dragningskraft som byts. Kvinnornas värde fastställs på ett annat sätt än männens. Alla omskrivningar till trots är det *vacker* som byts mot *intressant* (Holter, 1980). Deltagare av båda könen känner denna tvetydighet mellan romantik och nykterhet. Deltagarna beskriver sitt känslomässiga engagemang som en slags berusning, men också som en taktisk manöver. Om man letar tills man finner den ömsesidiga förälskelsen, blir denna vägen ut ur marknadens handel. Men svårigheterna ligger i att få ruset att vara. Om förhållandet etableras, blir det bidrag som krävs för stabilitet könsspecifikt. Ingenting är bestämt, men förutsättningen för att kärleken skall bestå, är de former för ömsesidig identitetsbekräftelse som redan har beskrivits.

Mäns beroende av kvinnor

Kvinnornas svar på förtrycket har varit att kämpa för större självständighet i förhållande till män. Den personliga bindningen till *en* försörjare är i färd med att bli ersatt av kvinnans möjligheter att röra sig mellan man, stat och marknad som källa till sitt

livsuppehåll. Beroendet försvinner inte, men antar nya former.

Emellertid är det oberoendet och självständigheten hos kvinnor som idealiseras. De flesta tänker sig, att kvinnor måste kämpa för sitt oberoende, men på ett sätt som inte minskar männens. Åter opererar man med en tankemodell, där könen står vid sidan av varandra, medan det är en modell som ser könen i interaktion, som bäst systematiserar verklighetens komplexitet. Många män övervärderar moderna kvinnors självständighet, helt enkelt för att förändringarna i kvinnornas beroendemönster gör att mäns beroende av kvinnor framstår tydligare.

Mäns upplevelser av sitt beroende av kvinnor har både en känslomässig och en praktisk sida. För det första gäller det *känslan* av att vara slav under sin natur som man. Kvinnan blir den natur som väcker mannens. Hennes dragningskraft blir ett svaghetstecken hos honom, eftersom den framkallar längtan och utopiska föreställningar, som inte kan kontrolleras fullständigt. De flesta män förstår, att de inte kan tillfredsställa sin längtan genom att begå övergrepp. Men för många blir de erotiska realiteterna en besvikelse. De känner sig svaga och odugliga jämfört med sina fantasier om makt och utlevelse och en kvinna som godkänner allt.

För det andra rör det sig om *det praktiska beroende* som följer av att motta daglig vedervärdelse i hemmet. Den personliga service som män får hemma, är både billig och enkel att administrera. Dessutom ger den män kraft att konkurrera med varandra. Kvinnors försök att ändra fördelningen av hushållsarbete och vård mellan könen, framhäver alltså mäns praktiska beroende av dem. Med detta beroende följer en upplevelse av ökad sårbarhet i förhållande till andra män. Således är män beroende av kvinnors underordning.

Mäns beroende av kvinnor uttrycks ofta med kraftig känslomässig intensitet. Män känner sig svaga och tycker kvinnorna verkar så starka. Många kvinnor håller med. De upplever denna paradoxala svaghet hos män som något som de kan vända till styrka

Marie-Louise De Geer *Bergenstråhle*, ur *Sagan om den ensamma damen* 1977.

genom att se den som kärlek.

Också kvinnors upplevelse av beroendet har en praktisk och en känslomässig sida (Eichenbaum; Orbach, 1982). Emellertid sker kvinnors överväganden utifrån en underordnad position, där beroendet upplevs som en förutsättning för, och inte som en följd av förhållandet till män. Ingår kvinnan i ett förhållande där hon får motta kärlek, blir detta ansett som bevis på att hon har uppnått vad hon önskat. Hon har gift sig med den hon själv har valt. Hon anses således inte vara slav under sin natur.

Kvinnor har inte uppnått sitt större praktiska oberoende på bekostnad av män, utan genom en annan organisering av omsorgsarbetet kvinnor emellan. Därför är många kvinnors känsla av praktiskt oberoende större, än vad som motsvaras av minskningen av deras *praktiska vårdansvar*. Förändringen består först och främst av att en del uppgifter som kvinnor tidigare tog på sig p g a beroendet av män, nu frivilligt övertas av dem. Detta sker för att de skall kunna realisera ett kärleksförhållande.

Egentligen ökar också mäns oberoende, när deras ansvar som försörjare lättas. När kvinnors ökade oberoende ofta omtalas som orsaken till sociala problem, bortser man lätt från den maskulina idealiseringen av deras självständighet. En långsam rörelse, bort från försörjningsbördan och det långvariga ansvaret *mot* utveckling och njutning i

samvaro med kvinnor försiggår bland män (Ehrenreich, 1983). Att ta hänsyn till andras känslor blir för män ofta ett tecken på uppgivenhet, för kvinnor däremot en strategi för att realisera egna intressen.

I det moderna samhället finns det vissa kvinnor som är ekonomiskt oberoende av män och som därigenom har en möjlighet att kunna realisera ett jämlikt förhållande. När kvinnans mål är att uppnå en rättvis fördelning av plikter och rättigheter, är det också lättast för mannen att förstå och godta att hon liksom han har rätt att uppfattas som en *oberoende* individ med intressen utanför familjelivet. Han blir därför villig att dela på den känsla av *beroende* som automatiskt inställer sig i arbetet med hem och barn. Han tycker inte heller att det är riktigt att hans kvinna ensam skall bära omsorgsarbetets börda. I stället vill han att också hon skall få del av de utvecklingsmöjligheter som tidigare varit männens privilegium. Men själva beroendet upplever han som ett *nödvändigt ont*, som de måste dela på för att båda skall uppnå oberoende.

Hon däremot blir besviken över att hem och barn betraktas som en börda. Hon önskar att de skall upplevas som en *gemensam glädje* som binder samman makarna i ett ömsesidigt beroende. Det är en upplevelse som män sällan tycks dela. Män har svårt att acceptera ett familjeansvar som sträcker sig utöver det rent ekonomiska och därför blir deras insats i praktiken halvhjärtad. Kvinnan blir i sin tur bitter över den bristande jämställdheten, medan mannen upplever att hon aldrig blir nöjd (Benterud, 1985).

Konflikterna – missförstånd eller motsättningar?

Till förhållanden präglade av intimitet och kärlek hör också konflikter. Detta är allmänt accepterat. Under det senaste decenniet har antalet skilsmässor ökat kraftigt. När konflikter i förhållandet mellan män och kvinnor får sådana konsekvenser, noteras det med beklagan. Ett otal förklaringar lanseras. Man har gift sig för ung eller gått för mycket efter utseendet. Man skiljer sig

för lätt, sticker ifrån problemen i stället för att arbeta med dem. Dagens unga par har för mycket stress och påfrestningar i sina liv.

Alla sådana förklaringar är otillfredsställande, eftersom de bortser ifrån, att den ena parten är kvinna och den andra man. De personliga konflikterna mellan män och kvinnor beror inte bara på bristande öppenhet, inlevelseförmåga och respekt för varandra. De beror först och främst på att hon och han i sitt samliv konfronterar varandra med samhälleliga villkor. Detta sker på ett sätt som förutsätter, att de intressen som är viktiga för henne skall underordnas dem som är viktiga för honom. Följaktligen blir det hennes sak att avgöra om de latent konfliktmöjligheterna skall aktualiseras.

Det är också allt fler kvinnor, som tar initiativ till skilsmässa (Koch-Nielsen, 1983). Dels är det kvinnor som utsätts för en dominans som överskrider det tillåtna, kvinnor som misshandlas och våldtas i äktenskapet. Dessa kvinnor blir kontrollerade med ekonomiska sanktioner och kritiserade och nedvärderade som personer. Många kvinnor, som lever i sådant uppenbart förtryck, döljer det av skam. Många av dem skiljer sig inte alls. För andra kan det dröja årtal innan de fattar sitt beslut. Dessa kvinnor beskriver hur deras självkänsla är så nedbruten, att de fruktar att leva ensam (Svestad, 1980).

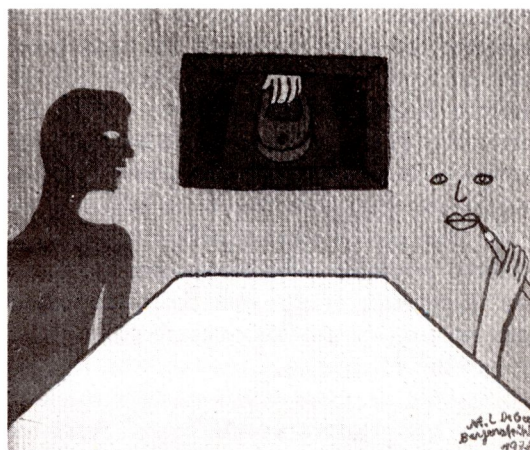
Dels finns det många kvinnor, som ställer högre krav på både praktisk och känslomässig gemenskap än förr. Också dessa tar initiativ till skilsmässa, när den äkta mannen inte infriar förväntningarna. Det verkar som om dessa kvinnor lättare kan erkänna sin besvikelse och bitterhet, så att skilsmässorna kommer efter en kortare tid i äktenskapet. Parterna har mindre att klaga över, ofta så lite att andra undrar över varför de egentligen skiljer sig (Moxnes, 1981). Konflikterna är utspelade i en avskärmad privatsfär och beslutet om skilsmässa är en form av resignation. Utåt kan båda prata om "avstånd", att de "inte passade ihop" och att de hellre vill skiljas "som vänner" än att fortsätta. Man kan säga att dessa kvinnor ställer för höga krav på sin partner.

De skiljer sig inte för att de önskar ett mera kravlöst förhållande eller flera partner utan för att de inte kunnat försvara sin integritet i äktenskapet. Skilmässan är ett uttryck för att de kan tänka sig ett liv som ensamstående.

Den viktigaste orsaken till att skilsmässor ökar är naturligtvis att kvinnors möjligheter att försörja sig själva och sina barn har blivit bättre. Likväl är skilsmässa ingen lätt lösning. Även för dem som skiljs som vänner, är det smärtsamt och svårt. Många kvinnor beskriver också separationen som något av det värsta de har upplevt. Om kvinnan vetat vad hon gav sig in på, skulle hon kanske aldrig ha tagit detta steg. Ändå var det nödvändigt. Trots stora ekonomiska och praktiska svårigheter känner de flesta att de växer som personer. Kvinnor dröjer också längre med att skaffa sig en ny partner än män. Konflikten mellan att ge upp sin självständighet och längtan efter kärlek är kvinnans.

När den äkta mannen inte tillfredsställer hustruns krav, är det för att detta skulle minska hans utvecklingsmöjligheter utanför äktenskapet. Han älskar henne som en person *för* sig snarare än som en person *som* sig. Men han blir också hindrad från att tillfredsställa hennes krav, eftersom dessa ställs som passiva förhoppningar från hennes sida. Det är som om hon menar, att om han inte handlar av fri vilja, gör han det inte heller av kärlek. De äktenskap som är stabila och där parterna lättast uttrycker sin tillfredsställelse med varandra, är nog de där hustrun ser det han gör *frivilligt* som uttryck för hans *kärlek*. Förmåga att acceptera vad den andra gör, oavsett vad detta är, ställer i praktiken honom och henne inför helt olika betingelser. Kvinnan ökar sina chanser att vara tillfreds i äktenskapet, om hon inte ställer krav på att hon och han är samma slags personer. När detta är grunden för hustruns lycka, blir hon naturligtvis sårbar om hon blir övergiven. Hon har gjort sig till kvinnan som älskar. Hela hennes liv, från de praktiska detaljerna till framtidsvyerna, är styrt av hennes kärlek till honom. Besvaras den inte längre, mister hon inte bara honom utan sig själv.

Marie-Louise De Geer Bergensträhle, ur *Sagan om den ensamma damen* 1977.

Det är meningslöst, att betrakta skilsmässor som en serie onödiga tragedier. För de flesta kvinnor finns det ingen väg tillbaka till den resignerade lyckan som traditionell hustru. Moderna par är inte beroende av varandra för att överleva och vi skall vara försiktiga med att romantisera ekonomisk nöd som en äktenskapsstabiliserande faktor. Alla de politiska åtgärder från det offentliga, som kan tänkas förbättra situationen för småbarnsfamiljerna, kommer också att bidra till att antalet skilsmässor ökar. Paradoxalt nog är skilsmässa ett över-skottsfenomen. Ju bättre de materiella villkoren är, desto lättare kan kvinnor jämföra sig med män och se kärlek som bekräftelse på likhet.

Det finns egentligen ingenting som tyder på att kvinnor tillbakavisar idén om varaktig känslomässig gemenskap. Kvinnornas besvikelse är snarare uttryck för att de satsar på detta. Det är kvinnorna, som bearbetar sina egna erfarenheter från privatlivet. Männen är betydligt mer försiktiga med att exponera sig, och många reagerar negativt på den press som de utsätts för av sin partner.

Från mönster till modell

De mönster som jag har beskrivit i denna artikel, är inte fullständigt dokumenterade

med empiri. För att kunna beskriva de mönster jag anser håller på att växa fram, har jag varit tvungen att hänvisa till allmänna kulturella erfarenheter, som jag själv har gjort, och som läsaren förhoppningsvis också delar. Med en viss rätt kan man säga, att jag har lagt fram några hypoteser, som det för närvarande inte finns tillräckliga bevis för. Min avsikt med att skriva om könsintegrering och könsneutralitet som personliga ambitioner och strävanden är emellertid inte bara att tala om, hur jag tror att det är, utan också att råda forskare hur de bör studera verkligheten. Avsikten med att beskriva mönster är att anbefalla analysmodeller.

Regeln att varje kvinna får betala ett pris för integreringen, är avsedd som en modell som kan användas, när man analyserar social interaktion mellan könen i ett socialt system, där integrering är ideal. Detsamma gäller regeln om att en modern kvinna kan göra allt, bara så länge hon gör det relativt underordnad män. Det är också en rekommendation att ta in i analysen just det som man vid analys av vardagslivet försöker hålla utanför som irrelevant. Särskilt gäller detta latent och manifesta erotiska möjligheter. Till sist är det ett råd att man bör använda en modell, där mäns utsagor om sitt beroende av kvinnor sätts in i ett relativt sammanhang. I stället för att jämföra hur beroende män är av kvinnor, och hur beroende kvinnor är av män, bör man se på båda parternas beroende som en följd av det förhållande de har till varandra.

Alla dessa modeller eller analysregler fokuserar på samspelet och inte på abstrakta jämförelser. Vad jag har presenterat är inte först och främst resultat från en ofullständig undersökning utan ämnesteoretisk argumentation för en uppsättning analytiska arbetsredskap. En rad motstridiga och förvirrande erfarenheter, som enskilda kvinnor och män gör, faller på plats och blir sammanhängande, när dessa analytiska arbetsredskap används. Därför vill jag gärna, att också andra forskare skall prova dem.

Översättning:

Anna och Kerstin Nordenstam

LITTERATUR

- Baustad Ingeborg & Johannessen Birte Folgerø, "Kvinner og ledelse – en litteraturstudie basert på kritisk gjennomgang og drøfting av sentrale innfallsvinkler til studiet av barrierer for kvinners inntreden i ledende stillinger". "Hovedoppgave" i psykologi, Universitetet i Bergen, 1984.
- Bengtsson Margot, "Identifikation, kön och klass, *Kvinnovetenskaplig tidskrift*, 1985, 6, no. 1, 35–50.
- Benterud Toni, "Psykosociale og fysiske maktstrategier i ekteskapet. En intensiv studie over forholdet mellom 'normalekteskap' og konemisshandling". "Hovedoppgave" i sociologi, Universitetet i Oslo, 1985.
- Christensen Else, Når det første barn blir født. I Else Christensen (Red), *Fra to til tre. En bok om det at blive foreldre*, Köpenhamn. Nyt nordisk forlag, 1982.
- Dahl Tove Stang, "Kvinnens rett til penger". I Runa Haukaa, Marit Hoel & Hanne Haavind (Red), *Kvinneforskning: Bidrag til samfunnsteori*, Oslo: Universitetsforlaget, 1982.
- Dahle Rannveig, "Male and female modes of knowledge production in a female defined occupation". Paper, BSA Medical Sociology Group Conference, York, 1983.
- Ehrenreich Barbara, *The Hearts of Men. American Dreams and the Flight from Commitment*, New York, Anchor Press/Doubleday, 1983.
- Eichenbaum Luise & Orbach Susie, *What Do Women Want*, New York, Coward McCann, 1983.
- Ethelberg Eva, "Självkänsla kontra realitet – ett dilemma för psykologin och för kvinnorna". *Kvinnovetenskaplig tidskrift*, 1985, 6, no. 1, 4–16.
- Hernes Helga Maria, "Offentliggjøring av familien". I Runa Haukaa, Marit Hoel og Hanne Haavind (Red), *Kvinneforskning: Bidrag til samfunnsteori*, Oslo, Universitetsforlaget, 1982.
- Holter Harriet, "Om kvinneundertrykkelse, mannsundertrykkelse og hersketeknikker". I Thordis Støren & Tone Schou Wetlesen (Red), *Kvinnekunnskap*, Oslo, Gyldendal, 1976.
- Holter Øystein Gullvåg, *Sjekking. Kjerlighet og kjønnsmarked*. Oslo, Pax, 1980. Sv övers Raggning. Om kärlek och könsmarknad, Hammarström & Åberg, 1983.
- Haavind Hanne, "Den usynlige makten", *Kjerringråd*, 1977, no. 3, 13–21.

- Haavind Hanne, "Hvilke krav vil vi stille til metoder for at de skal være egnet til å studere kvinners livssituasjon". I *Metoder och problem i kvinnoforskningen*, Göteborg, Forum för kvinnliga forskare och kvinnoforskning, Rapport no. 1, 1982. (a)
- Haavind Hanne, "Premisser for personlige forhold mellom kvinner". I Harriet Holter (Red), *Kvinner i fellesskap*, Oslo, Universitetsforlaget, 1982. (b)
- Haavind Hanne, "Makt og kjærlighet i ekteskapet". I Runa Haukaa, Marit Hoel & Hanne Haavind (Red), *Kvinneforskning: Bidrag til samfunnsteori*, Oslo, Universitetsforlaget, 1982. (c)
- Haavind Hanne, "Fordeling av omsorgsfunksjoner i småbarnsfamilier", I Ingrid Rudie (Red), *Myk start — hard landing*, Oslo, Universitetsforlaget, 1984.
- Koch-Nielsen Inger, *Skilsmisser*, Socialforskningsinstituttets publikasjon 118, København, 1983.
- Marshall Judi, *Women managers. Travellers in a male world*, New York: Wiley, 1984.
- Moxnes Kari, *Når kvinner vil skilles*, Oslo, Pax, 1981.
- Rudie Ingrid, *Myk start — hard landing*, Oslo, Universitetsforlaget 1984.
- Svestad Anne M, "Ekteskapsproblem og psykiske symptomer for kvinner. Hvorfor kvinner holder på ekteskapet når de opplever at det gir dem psykiske problemer". "Spesialoppgave" i psykiatri og socialmedisin, Universitetet i Oslo, 1980.

SUMMARY

Changing relationships between men and women

The social situation of women changed in Western societies during the 70ties. In the 80's it is somewhat difficult to analyse how these social changes have influenced interpersonal relations between women and men. The bewildering individual experiences are summarized as changes in the gender system: traditional, well-defined, complementary gender-roles are gradually being replaced by continuous and implicit negotiations concerning the actual meaning of the male and female gender.

Gender has become a frame of interpretation. This frame is like a potential: genderization may or may not be used, depending on the implicit contract of the participants.

The article presents certain analytical rules that might reveal the new patterns of male-female interaction. The main question is: what is happening to male dominance and female subordination? The conclusion is: both are still there, but are difficult to grasp.

As long as the analysis consists of comparisons of the behaviour of men and women, it leaves the impression that interpersonal suppression of women is gradually disappearing. Instead of comparing it is necessary to study actual interaction and follow the consequences

over a period of time or across a group of comparable couples.

The analytical rules are presented as recommendations to look for certain types of patterning in the interaction:

— Every woman who enters roles which are in principle open to both sexes, has to pay a price: In exchange for her admittance she has to leave it to the old participants as to how and when her gender is relevant for judging her behavior. The new rules of the game are the meta-rules.

— A woman is positively judged as feminine according to her capacity to have male dominance look like something else — something she wants, something caused by necessities or practical reasons, or something caused by love. A modern woman can do anything as long as she does it in relative subordination to men.

Erotic possibilities, reciprocal dependency and conflicts of interests are discussed. In all cases women are seen as controlled by men through psychological mechanisms. In typical conflicts women are actively initiating change, while men are passively keeping control by denying it.

Hanne Haavind
Norges allmenvitenskapelige forskningsråd
Munthesgt 29
Oslo 2, Norway